

Jalavatautia levittäviä kuoriaislajeja tavataan nykyisin yleisesti jo Baltiassa ja Ruotsissa. Jalavatauti on levinnyt yleensä hyvin tuhoisana jo lähes kaikkialle muualle jalavien esiintymisalueelle, paitsi Suomeen. Rajan yli tauti uhkaa levitä hyvin pian Karjalan kannakselta ja mahdollisesti myös Ruotsista. Leviämisen varalta ja sen torjunnan tueksi on Ruokavirasto laatinut varautumissuunnitelman, vaikka taudin torjuntaan ei enää muualla sen laajan leviämisen vuoksi enää panosteta. Meilläkin jalavatauti ei siksi kuulu oikeastaan enää niihin lajeihin, joihin viranomaiset voivat torjuntaa erityisesti kohdistaa, mutta taudin varmistamiseen näytteistä on luvattu apua. Torjunta tulee siis jäämään paljolti viheralan oman aktiivisuuden varaan ja siihen olisi syytä valmistautua viimeistään nyt. Erityisesti Kaakkois-Suomessa, pääkaupunkiseudulla ja Turun lähialueilla on aihetta valppauteen!

Jalavataudista on aikojen saatossa muodostunut alkuperäistä tuhoisampia kantoja, kuten *Ophiostoma novo-ulmi*. Vähiten tuhoja ja kestävimpiä taksona on ehkä Aasiassa. Myös Pohjois-Amerikassa tilanne lienee Eurooppaa hieman lohdullisempi. Aivan kaikkea perimästä ei liene millään lajilla vielä menetetty ja eniten toiveita on asetettu kestävimpien yksilöiden ja etenkin itäisten lajien kanssa tehtyjen risteytysten varaan. Näitä ainakin osin resis-

Meillä vanhoja kookkaita jalavia vaivaa erityisesti myös JALAVANPAKURI, *Inonotus ulmicola*. Tauti on sukua koivun pakurille, mutta on jalavalla merkittävästi ärhäkämpi. Rihmasto saattaa nopeasti lahottaa kuoren alla paksuja rungon osia, ja kun puuaines lopulta pottuu tai kuori halkeaa, voi sen alta paljastua runsaasti kirkkaankeltaista itiöpölyä. Salakavala lahoaminen tekee taudista hankalasti seurattavan ja sen nopea kehittyminen saattaa yllättää kokeneenkin puiden hoitajan. Vakavilta onnettomuuksiltakaan ei olla vältytty.

tenttejä hybridilajikkeita ovat mm. englantilaisilla sivustoilla mainitut: 'Columella', 'Autumn Gold' ja 'Tonge Mill', ja amerikkalaisilla, esim. 'Accolade', 'Independence' ja 'New Harmony'.

Jalavat ovat hieno, arvokas puusuku, johon kohdistuvat monet uhkat ovat meillä torjuttavissa, jos vain tulossa oleviin ongelmiin paneudutaan ennakoita ja toimiin ryhdytään ajoissa riittävällä tarmolla!

J. Fagerholm, Masku 27.5.2017

Kivijalava, *Ulmus thomasi*

Lehtojalava, *Ulmus minor*

Vuoden puusuku 2020

Jalavat, *Ulmus*

Juha Raisio

Vuorijalava, *Ulmus glabra*

A. Kurtti, Janakkala 23.7.2019

Jalavat ovat Dendrologian Seuran valitsema Vuoden puuvartissuku 2020. Jalavakasvien (*Ulmaceae*) heimoon on perinteisesti luettu kuuluvan noin 6 sukua ja 40 lajia. Osa siihen aiemmin kuuluneista suvuista, *Celtis* ja *Trema*, on sittemmin liitetty hampukasveihin (*Cannabaceae*).

Meillä luontaiset vuorijalava (*Ulmus glabra*) ja kynäjalava (*U. laevis*) ovat mo-

J. Fagerholm, Turku 14.10.2018

Sateenvarjojalava, *Ulmus glabra* 'Camperdownii'

lemmat erittäin harvinaisia, uhanalaisia ja rauhoitettuja. Istutettuna näkee erityisesti vuorijalavia, kynäjalavan käyttö on ollut vähäistä. Skandinaviassa vuorijalavasta tunnetaan kaksi muotoa: *scabra* ja *montana*, joista jälkimmäistä esiintyy Norjassa ja Ruotsissa aivan tunturialueiden tuntumassa. Tanskassa, Ruotsin saarilla ja etelämpänä Euroopassa laajemminkin kasvaa lehtojalava (*U. minor*) ja Brittein saarilla myös englantinjalava (*U. procera*). Lehtojalava on meillä harvinainen, mutta kestävä eteläisimmässä Suomessa. Englantinjalava ei liene meillä viljelyssä, tai siitä ei ole tietoa.

Edellisten lisäksi meille on istutettu amerikanjalavaa (*Ulmus americana*), kivijalavaa (*U. thomasi*), siperianjalavaa (*U. pumila*) ja monia vuorijalavan lajikkeita, kuten sateenvarjojalavaa (*U. glabra* 'Camperdownii'), riippajalavaa ('Horizontalis') ja kartiojalavaa ('Exoniensis'). Lisäksi kasvatetaan risteymlajikkeita, kuten kujajalavaa (*U. minor* 'Hoersholmiensis') ja puistojalavaa (*U. x hollandica*). Viime mainittu on paikoin yleinen Keski-Euroopassa seuduilla, joilla sen molemmat vanhemmat, vuori- ja lehtojalava, kasvavat lähekkäin.

Amerikanjalavan ohella Pohjois-Amerikassa esiintyvät muun muassa *Ulmus crassifolia* ja *U. alata*, joiden oksiin voi kasvaa korkkimaisia siipipaltea, kuten myös kivi- ja lehtojalavaan, mikä tekee niistä hyvin eksoottisen näköisiä. Itä-Aasiassa esiintyvät kiinanalava (*U. parvifolia*) ja japaninjalava (*U. japonica*), jotka lienevät jalavataudin (*Ophiostoma ulmi*) kestoltaan läntisiä lajeja parempia.

J. Fagerholm, Masku 20.7.2018

Lehtojalava, *Ulmus minor*

Jalavista kasvaa suuria ja hyvin näyttäviä puita. Myös kova puuainne on ollut aina haluttua materiaalia puusepänteollisuudessa. Jalavat ovat olleet Euroopassa perinteisesti edustavimpien kartanopuistojen tärkeimpiä puita, esimerkiksi Brittein saarilla, Tanskassa ja Ruotsin Skånessa. Meilläkin niitä on istutettu runsaasti kaupunkien puistoihin ja kartanoiden pihoihin. Jalavataudin aiheuttama tuho on siksi syvästi satuttanut pohjoiseurooppalaista kulttuurimaismaa. Taistelu taudin leviämistä vastaan lieene kaikkialla hävityt kärjistetyt lopulta yksityisen ja julkisen maanomistuksen rajalla. Viranomaisilla ei ole ollut valtuuksia tai resursseja mennä torjumaan tautia yksityisiltä tonteilta.

Jalavat kukkivat aikaisin keväällä lehdettöminä. Vuorijalava jo huhtikuussa ja kynäjalava vähän myöhemmin. Kukinto on sarja, kynäjalavalla vuorijalavaa selvästi harsumpi. Yksittäinen kukka on kaksineuvoinen, pieni vaatimaton, yhdislehti-

J. Fagerholm, Masku 27.8.2017

Kiinanjalava, *Ulmus parvifolia*, lajike 'Geisha'.

nen, 4- tai 5-liuskainen. Heteitä kukassa on 4 tai 5 ja emejä 1. Kukinnoista kehittyvät pian oksissa hyvin näkyviä siemenkimppejä. Kynäjalavan silmut ja lehdet ovat vuorijalavan vastaavia hieman sirommat ja teräväkärkiset. Vuorijalavan tyveltään epämuokaisen ja sahalaitaisen lehden tyypillinen piirre on sen pinnan huomattava karheus.

Jalavat tekevät runsaasti pieniä siipipaltea pähkylöitä, jotka itävät helposti suotuisissa paikoissa. Siipipalteen avulla ne lentävät helposti pienienkin tuulenvireen mukana. Kulttuuriympäristöissä jalavista tulee siksi helposti karkulaisia, jotka alkavat kukoistaa esimerkiksi pensastoissa ja rakennusten kivijalkojen vierillä, jopa rikkoutuneella asfaltilla. Kaupungeissa näkee nykyisin jo juhannuksen aikoihin runsaasti, joskus kasoittain vaalean ruskeita siipipaltea pähkylöitä katukivetysten reunoilla kaikkialla, missä jalavia kasvaa.

Vuorijalava viihtyy parhaissa eteläsuomalaisissa lehdoissa ja hieman pohjoisempana tyypillisiä kasvupaikkoja ovat puronvarret Hämeessä ja Keski-Suomessa, esimerkiksi Korpilahden Vaarunvuorella. Niissä se on menestynyt aiempina kylmempinä kausina ehkä

edullisen lämpötilouden vuoksi. Virtaava vesi voi luovuttaa ankarina pakkaskausina riittävästi lämpöä sen juurille. Puroesiintymät ovat usein aivan pieniä ja puiden lukumäärä on voinut supistua kriittisesti, joskus vain muutamaksi yksilöksi. Pieni populaatiokoko altistaa ne sisäsiitokselle, mikä edelleen voi heikentää kilpailukykyä.

Kynäjalavan tärkein esiintymisalue on Vanajaveden – Pyhäjärven – Kuloveden rantamilla, joilla keväisten jäiden liikkeet voivat puskea rantavalleja ja aikaansaada sopivia paljastumia siementen nopeaan itämiseen. Vanhempia jalavapuita ja -ryhmiä näkee vielä siellä täällä aiempien vedensäännöstelyn mukaisilla rantatasoilla, siis näitä tuoreempia esiintymiä ylempänä. Luontaisten puiden määrä saattaa molemmilla jalavilla jäädä ehkä vain noin kymmenentuhannen yksilön paikkeille.

L. Helynranta, Helsinki 14.6.2008

Vuorijalava, *Ulmus glabra*

J. Saarinen, Valkeakoski 31.12.2018

Kynäjalava, *Ulmus laevis*

J. Fagerholm, Helsinki 20.5.2018

Jalavia uhkaa maailmanlaajuisesti JALAVATAUTI, *Ophiostoma ulmi*, jota levittävät mantokuoriaiset, *Scolytus*, esimerkiksi *S. multistriatus*, *S. scolytus* ja *S. laevis*. Ne valikoivat syöntikohteensa osin kokonsa mukaisesti: pienimmät lajit viihtyvät pääosin hennoimmissa oksissa ja suuremmat taas järeämpien oksien ja haarojen kuoren alla. Kynäjalavien vähäisempi alttius taudille ei välttämättä perustu resistenssiin, vaan hyönteisten haluttomuuteen hakeutua sille, esimerkiksi juuri sen sirojen oksien vuoksi.